

тельных обществ Миргородского уезда Полтавской губернии / Хуторянин. – 1913. – №20. – С. 467–469.

19. Списки представителей кооперативных учреждений, прибывших на съезд в Чернигов // ЦДІАК, ф. 1439, оп. 1, од. зб. 1701, арк. 106.

20. Съезд кооперативных учреждений Черниговской губернии // ДАЧО, ф. 145, оп. 3, од. зб. 415, арк. 10–20.

21. Съезд представителей кредитных сплотов и потребительных обществ Переяславского уезда Полтавской губернии // Сплотчина. – 1910. – №11/12. – С. 191.

22. Шевченко Е.П. Земство и кооперация. – Чернигов: Типография Губернского земства, 1916. – 16 с.

23. Яремченко Б.П. Благодійна та просвітницька діяльність кооперативів на Лівобережній Україні під час Першої світової війни // Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Зб. наук. пр. – К.: Інститут історії України НАНУ, 2004. – Випуск спеціальний. – С. 157–163.

І.О.Кочергін

Кому служив українець М.В.Родзянко?

Михайло Володимирович Родзянко (1859–1924) – особистість, яка не загубилася в складних перипетіях історичного процесу першої чверті ХХ ст. Його ім'я неодмінно присутнє в більшості енциклопедій, у тому числі і радянських. Існують сотні статей про цю, без перебільшення, неординарну особистість, однак і досі історична наука так і не спромоглася на повноцінне монографічне дослідження, яке б було присвячене цій історичній постаті. Звісно, що ми не претендуємо на всебічне висвітлення життя і діяльності М.В.Родзянка. Лише поглянемо на деякі неоднозначні сторони його біографії.

Першим відомим предком Михайла Володимировича Родзянка є хорольський сотник Миргородського полку Василь Іванович Родзянко (1652–1734), який належав до середньої ланки української козацької старшини. Його нащадок Володимир Михайлович (1820–1893), окрім прізвища, нічого спільного з українським народом не мав. Він був відданий російській монархії, якій старанно служив у Кавалергардському полку – елітному військовому підрозділі російської армії. Пізніше – був помічником Корпусу жандармів [6, с. 6].

У шлюбі з Марією Павлівною Вітовтовою (1827–1857) Володимир Родзянко мав трьох синів: Миколу (1852–1918), Павла (1854–1932) і Михайла, а також доньку Ольгу. Всі сини хоча й були за походженням україн-

цями, але вірою і правдою служили Росії. Найбільш видатним серед братів, звісно ж, був Михайло.

Майбутній голова Російської Державної Думи – Михайло Володимирович Родзянко народився 31 березня 1859 р. (за іншими даними 9 (22 за н.ст.) лютого 1859 р.) в родовому маєтку біля села Попасне Новомосковського повіту Катеринославської губернії. Село було чималеньким, мало добре розвинуту інфраструктуру: земську школу і лікарню, кредитне, сільськогосподарське і споживче товариства, поштово-телеграфне відділення, телефонну станцію і волосне правління.

Маєток Родзянків біля Попасного (Родзянки ще мали маєток у Боровичевському повіті Новгородської губернії) "Отрада" був сховищем багатьох раритетів: документи, карти, плани, портрети тощо. Про це неодноразово згадував Д.І.Яворницький.

Сини В.М.Родзянка за прикладом батька подалися на військову службу. Старший брат Микола, як і батько, дослужився до чину генерала. Михайло спочатку навчався у Пажеському корпусі, який закінчив у 1877 р. Після його закінчення він деякий час (1877–1882) служив у Кавалергардському полку.

Домашнє виховання, навчання і служба в елітних підрозділах зробили з Михайла Родзянка щирого монархіста і патріота російської держави. Навіть дружину М.В.Родзянко взяв з відомого російського дворянського роду Голіциних¹. Хоча не можна заперечувати і того факту, що, відчуваючи свій зв'язок з українською землею, він певною мірою служив і їй також. Такий подвійний патріотизм був притаманний багатьом нащадкам української козацької старшини у ХІХ ст. – на початку ХХ ст.

Після виходу у відставку М.В.Родзянко осів у себе в маєтку і поринув у громадські справи. 13 грудня 1883 р. він був обраний обов'язковим членом у селянських справах присутствія [8, с. 98]. Згодом гвардії поручик у відставці очолив повітове у селянській справі присутствіє [7, с. 552–553]. Одночасно він був обраний почесним мировим суддею, а також активно включається в земську роботу.

У 1886 р. дворянство Новомосковського повіту обрало його своїм предводителем. На цій посаді М.В.Родзянко залишався до 1896 р.

М.В.Родзянко брав активну участь у роботі земських установ. Наприклад, 9 грудня 1888 р. на черговому засіданні Катеринославського губер-

¹ Дружина М.В.Родзянка – Ганна Миколаївна Голіцина (1859–1929). В них було троє синів: Михайло (1884–?), Микола (1887–?), Георгій (1890–1919) та донька Марія (1909–?).

ського земства М.В.Родзянко підтримав клопотанням Новомосковського повіту про виділення коштів на ремонт Самарського собору [9, с. 68–69].

За активну участь у справах земства у 1900 р. Михайла Володимировича обирають головою Катеринославської губернської земської управи, яким він був до 1906 р. Він підтримував різні форми розвитку соціального, економічного і культурного життя Придніпров'я, жертвуючи при цьому значні матеріальні кошти. Енергійна діяльність на посаді голови управи була відзначена орденом Св. Анни.

Громадська робота стала в цей час для М.В.Родзянка життєвим кредо. Всі більш-менш значні проекти, які відбувалися в місті Катеринославі, не проходили повз нього. Він доклав рук до відкриття Вищого гірничого училища в Катеринославі (нині Національний гірничий університет), сприяв організації Обласного музею ім. О.Поля, а потім увійшов до числа членів Ради музею. Він не тільки словом, але й ділом сприяв розвитку музею. Директор Комерційного училища А.С.Синявський у своєму листі до Д.І.Яворницького від 2.06.1902 р. повідомляє, що Бродницький і М.В.Родзянко готові давати 100 крб. щороку для розвитку Обласного музею, оскільки Міська дума відмовила у приміщенні музею [1, с. 466. Лист №584]. У 1905 р. він був членом комітету з улаштування XIII археологічного з'їзду в Катеринославі.

Початок ХХ ст. став знаковим для М.В.Родзянка. Починається його кар'єрний злет, який привів його у вищі ешелони тодішньої російської імперської еліти.

До 1905 р. він був відомий і впливовий у Катеринославській губернії, після 1905 р. його помітили на найвищому рівні. Цьому сприяли події 1905–1907 рр.

У період I Російської революції у жовтні 1905 р. він став одним із засновників регіонального осередку партії "Союзу 17-го жовтня". У 1906 р. партія октябристів (так стали називати цю партію в політичних колах) стала видавати на Катеринославщині друкований орган "Руська правда". Головою цього органу, звісно ж, став М.В.Родзянко. В тому ж році його було обрано членом Державної Ради від катеринославського земства, а восени 1907 р. М.В.Родзянка разом з іншим нашим відомим земляком М.М.Алексєєнко² обрали депутатом III Державної Думи по курії землевласників.

Чималу роль у тому, що М.В.Родзянко потрапив на вищі щаблі влад-

² Алексєєнко Михайло Мартинович (1847–1917) – професор фінансового права, ректор Харківського університету (1890–1899), громадський і державний діяч, член III і IV Державних Дум Російської імперії.

ного олімпу Російської імперії, відіграла його промонархічна позиція і консервативні погляди на суспільний устрій. Саме М.В.Родзяко вимагав від губернського прокурора застосувати найсуворіше покарання до членів "Всеросійського селянського союзу" [2, с. 105], який утворився у 1905 р. і виступав за суттєві соціальні перетворення. До справи створення "Союзу" доклали рук відомі громадські діячі, а саме: директор Комерційного училища А.С.Синявський, викладач гірничого училища Е.Штебер, український політичний діяч і кооператор М.М.Стасюк.

На думку М.В.Родзянка, селяни не мали права на особисту думку або, більше того, вимагати якихось соціальних змін. Взагалі, його ставлення до селянської маси не було позитивним. Ще у 1883 р. начальник жандармського управління повідомляв у департамент поліції, що селяни Родзянка мають наділ землі "весьма скудный и почти невыгодный для обработки" [4, с. 13].

Водночас М.В.Родзянко виділяв значні суми зі своїх прибутків на утримання лікарень, притулків, навчальних закладів. У 1912 р. він жертвує на благодичність 135000 крб. [3]. За сприяння М.В.Родзянка електрифіковано і телефонізовано багато будинків Катеринослава, ремонтувався міст через Дніпро та інше [4, с. 13].

За сприяння розвитку міста Михайло Володимирович був вшанований почесним званням – почесний громадянин міста Катеринослава. Міська дума прийняла рішення з цього питання 22 лютого 1914 р. [3].

Серед багатьох видів діяльності, якими займався М.В.Родзянко, найбільш відомою, звісно, є його участь у роботі Державної Думи.

Будучи обраним депутатом Державної Думи, він пропрацював там до моменту її ліквідації у 1917 р. Тривалий час він очолював цю інституцію (1911–1917 р.), відстоюючи інтереси монархії, стоячи на конституційних засадах. Коли почалася Перша світова війна, М.В.Родзянко виступав за війну до переможного кінця, вважаючи, що Російська держава повинна залишатися цілісною. Він часто перебував на фронті і в Ставці, турбувався про забезпечення військ патронами, зброєю, амуніцією, а лазаретів – перев'язочними матеріалами і медикаментами. М.В.Родзянко боляче сприймав той факт, що монархія втрачає підтримку і популярність серед простого населення. Тому він боровся за відновлення її престижу, увійшовши у протистояння з царським фаворитом Г.Распутіним.

Однак у складних умовах революційної ситуації 1917 р. М.В.Родзянко, після того як Микола II видав наказ про розпуск Думи, не став на бік царя. Навпаки, він увійшов до складу Тимчасового виконавчого комітету, який

прагнув законним шляхом перевернути владу з рук царя [5, с. 10]. Він навіть надіслав 2 березня 1917 р. до Катеринослава телеграму, де повідомляв про початок революційних подій у Петрограді.

Отже, на певному етапі М.В.Родзянко зрадив своїм монархічним ідеалам. Щоправда, у своїх спогадах він згадує про те, що не мав намірів виступати проти царя чи піднімати на це народ. У відповідь на пропозиції представників "вищого світу" взяти на себе відповідальність за ситуацію в країні він заявляв, що: "Я в жодну авантюру не піду ... Палацові перевороти не справа законодавчих палат, а піднімати народ проти царя в мене не має ні бажання, ні можливості" [10, с. 36].

Після Жовтневого перевороту 1917 р. М.В.Родзянко виїхав на Дон, де брав активну участь у створенні "білого руху". У 1919 р. він підтримував генерала Денікіна і навіть надав білій армії свій маєток у якості військової бази. За це більшовики спалили маєток Родзянка у тому ж році. Після поразки "білого руху" Михайло Володимирович разом із сім'єю емігрує до Сербії, де працює над мемуарами. Його різко критикує білогвардійська еміграція за причетність до повалення царської влади.

21 січня 1924 р. М.В.Родзянко помер у злиднях і був похований на кошти сербського уряду.

У цілому, діяльність М.В.Родзянка в Катеринославському губернському земстві та інших громадських установах Катеринославщини аж ніяк не суперечила його активній монархічній проросійській позиції. Будучи патріотом Росії, він вважав за необхідне розвивати не лише її центр, але й провінцію, з якої сам походив. Україна, а для нього радше Малоросія, в його уяві була невід'ємною часткою Російської держави.

Література

1. Заруба В.М. Антін Синівський: життя, наукова та громадська діяльність (1866–1951). – Д.: ПП "Ліра ЛТД", 2003. – 284 с.
2. Епістолярна спадщина академіка Д.І.Яворницького. Листи вчених до Д.І.Яворницького / Упоряд.: С.В.Абросимова, А.І.Перкова, О.В.Піцик. – Д.: Гамалія. – Вип. 1. – 888 с.
3. Лазебник В.И. Председатель государственной Думы // Наше місто. – 2001. – №155.
4. Марчук А. Тот самый Родзянко // Вісті Придніпров'я. – 1999. – №24. – С. 13.
5. Мирончук В.Д., Шевченко О.В. Катеринославець М.В.Родзянко у Петербурзі // Грані. – 2003. – №2. – С. 8–10.
6. Мороз В.С. М.В.Родзянко: свой среди чужих, чужой среди своих // Експедиция ХХІ. – 2007. – №3. – С. 6–7.
7. Памятная книжка и адрес-календарь Екатеринославской губернии на

1889 год. – Екатеринбург: Типография губернского правления, 1889.

8. Постановления XVIII очередной сессии Екатеринбургского губернского земского собрания с 1 по 14 декабря 1883 года с приложениями. – Екатеринбург: Типография Губернского Правления, 1884. – 724 с.

9. Постановления XXIII очередной сессии Екатеринбургского губернского земского собрания с 3 по 14 декабря 1888 года с приложениями. – Екатеринбург: Типография губернского правления, 1889. – 756 с.

10. Родзянко М.В. За кулисами царской власти. – М.: Панорама, 1991. – 48 с.

О.М.Труш

Наукова діяльність Володимира Піскорського за кордоном

Становлення особистості та її досягнення у різних сферах суспільно-політичного і наукового життя є основою піднесення національної самосвідомості, формування нової системи духовних та культурних цінностей громадянського суспільства кожної держави. Нестача таких робіт, які присвячені відомим і неординарним історикам, істотно ускладнює реконструкцію суспільно-політичного та наукового життя минулих століть. До низки напівзабутих діячів минулого можна віднести ім'я Володимира Костянтиновича Піскорського (1867–1910) – видатного вченого-іспанолога, талановитого викладача, невтомного просвітителя, активного громадського діяча. Цікаво, що В.К.Піскорський володів дев'ятьма мовами, а ще був першим іноземцем, якому дозволили працювати в королівському архіві Іспанії.

До Європи вчений виїздив не раз. Головною метою цих мандрівок було ознайомлення з першоджерелами та участь у всесвітніх історичних конгресах. Учений працював в Іспанії, Португалії, Франції, Англії, Німеччині, Італії, Швейцарії. В його листах і щоденниках знаходимо живі і яскраві спостереження, пов'язані з перебуванням у Мадриді, Берліні, Лондоні, Лейпцигу, Парижі, Флоренції, Римі, Вероні, Лісабоні, Сарагосі. Труднощів у спілкуванні вчений не відчував, адже вільно володів європейськими мовами, у тому числі й польською (батько його – поляк), грецькою та латиною. Колеги називали Володимира Костянтиновича "зразковим працівником на європейський лад, майже панглосом" [1].

У 1906–1907 рр. відбулося найперше наукове відрядження В.К.Піскорського. Він працював в Іспанії, Франції, Англії та Німеччині, де досліджував документи для написання не лише магістерської, але і докторської дисертації. Перше півріччя 1896 р. В.К.Піскорський вирішив присвятити